

factors that influence the search for new approaches to the foreign-language communicative professional competence formation for students of non-linguistic specialties. Among them, the diverse levels of foreign language proficiency are determined by the first-year students, their different abilities, the lack of academic hours, and the lack of continuous learning of a foreign language throughout the period of study at universities. The article describes the forms of work aimed at the development and self-improvement of the educational and communicative process. Intellectual maps, memory maps, which allow to enlarge foreign language vocabulary and then to activate, deserve special attention. The case method is highlighted as one that is aimed at solving specific problem situations. Cases immerse the students into a problem, forcing them to look for a solution to a specific task. The essence of the case-method lies in the independent cognitive activity of students in created professional environment, which makes it possible to combine the theoretical training and practical skills necessary for creative work in the professional field.

Originality. The novelty of our study is that it determines the most effective methods that contribute to the formation of foreign-language communication professional competence.

Conclusion. The study of a foreign language at the tertiary level is an important component in the formation of a professional who possesses not only knowledge and skills in his specialty, but also is competitive in the labor market; Teaching of a foreign language at an institution at higher educational establishments is complicated by several factors, such as the diverse levels of foreign language proficiency are determined by the first-year students, their different abilities, the lack of academic hours, and the lack of continuous learning of a foreign language throughout the period of study at universities. Therefore, they require the search for unified teaching methods and the use of information and communication technologies.

Keywords: levels of language proficiency; communicative competence; information and communication technologies; intelligence maps; memory maps; case-method.

Одержано редакцією 02.01.2018 р.
Прийнято до публікації 09.01.2018 р.

УДК 378.147:347

Ножко І. О.

науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії інновацій у сфері цивільної безпеки,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту
України
e-mail: nogko1991@gmail.com

ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК НАУКОВА КАТЕГОРІЯ

Автором на основі порівняльного аналізу різних наукових підходів до тлумачення сутності поняття «дослідницька компетентність» визначено зміст та структуру дослідницької компетентності майбутнього фахівця цивільного захисту; доведено, що структура дослідницької компетентності майбутнього фахівця цивільного захисту визначає її провідні характеристики: знання, уміння та навички, а саме: інформаційно-аналітичні, прогностичні, проєктивні, оцінково-рефлексивні.

Ключові слова: компетентність; компетентнісний підхід; дослідницька компетентність; фахівець цивільного захисту.

Постановка проблеми. Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні характеризується нестабільністю та різноманітністю, і фахівець цивільного захисту повинен здійснювати аналіз, узагальнення та розробку стратегічно важливих проблем і

пріоритетних напрямків державної політики у сфері цивільного захисту країни. Особливу роль у роботі фахівця цивільного захисту відіграє його готовність до науково-дослідницької діяльності, в тому числі прикладних наукових досліджень в галузі стратегічних проблем цивільного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, проблем безпеки при терористичних актах, а також проведення фундаментальних і прикладних досліджень в інтересах держави.

Дослідницька компетентність входить до складу ключових, необхідних для виконання будь-якої професійної діяльності. Завдяки їй формуються уміння критичного мислення та рефлексивного аналізу, людина швидше адаптується в соціальному і професійному середовищі, розвиваючи здатність досліджувати проблеми, виносити судження на основі достовірних даних, приймати рішення на раціональних засадах [1, с. 54].

Науково-дослідницька діяльність курсантів в умовах вищого навчального закладу, є одним із основних чинників підготовки висококваліфікованих кадрів відповідного профілю. Задля результативності цієї роботи у вищих навчальних закладах системи Міністерства внутрішніх справ України докладається максимум зусиль: створюються атмосфера та умови для інноваційного розвитку; курсанти залучаються до проведення вивчення актуальних проблем розвитку суспільства і держави та діяльності фахівців цивільного захисту [2, с. 8].

Розвиток дослідницької компетентності курсантів (студентів) в університетах досягається перш за все завдяки інтегруванню досліджень у навчальний процес [1, с. 55]. Дослідницька компетентність курсанта має вибудовуватися поетапно на базі відповідних знань, умінь, наявних цінностей і життєвої позиції щодо означеної сфери майбутньої професійної діяльності.

Компетентнісний підхід у закладах вищої освіти спрямований на розвиток та вдосконалення різних видів компетентностей, а в нашому випадку – дослідницької компетентності курсанта, майбутнього фахівця цивільного захисту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність поняття «дослідницька компетентність» розкривають М. Архипова, О. Бережнова, Н. Веденьєва, М. Головань, В. Єлагіна, О. Кисла, С. Осипова, Н. Пічугова, О. Скібіна, А. Ушаков та ін.

Дослідницьку діяльність студентів як синтез навчально-дослідницької та науково-дослідницької діяльності, які спрямовані на розвиток різного рівня дослідницьких компетентностей студентів, пропонують розглядати В. Єлагіна, Н. Пічугова і Н. Веденьєва [3, с. 45].

Проблеми формування дослідницької компетентності висвітлено в дисертаційних працях останніх років: Л. Бондаренко, В. Климентьєва досліджували процес формування дослідницької компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів в умовах магістратури; С. Лукашенко – розвиток дослідницької компетентності студентів ВНЗ в умовах ступеневої освіти; І. Беца – формування науково-дослідницької компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у вищих військових навчальних закладах; Г. Скорнякова – формування дослідницької компетентності бакалаврів педагогічної освіти в умовах інформаційно-комунікаційного середовища та ін.

Так, Бондаренко Л. [4] доводить, що поняття «дослідницька компетентність» розглядається в різних контекстах: з позицій системного підходу – як складник професійної компетентності та компонент загальної й професійної освіченості; у контексті знаннєвої парадигми – як сукупність знань, умінь та навичок, необхідних для здійснення дослідницької діяльності; з позицій функціонально-діяльнісного підходу дослідницька компетентність розглядається як сукупність особистісних якостей, що

характеризують здатність фахівця до ефективної навчально-наукової та науково-дослідницької діяльності.

Відсутність одностайності підходів науковців щодо тлумачення сутності досліджуваного поняття й обумовлюють актуальність теми статті.

Мета статті – на основі порівняльного аналізу різних наукових підходів до тлумачення сутності поняття «дослідницька компетентність» визначити зміст та структуру досліджуваного феномену.

Виклад основного матеріалу. У своєму дослідженні ми виходимо з того, що дослідницька компетентність належить до числа ключових. У контексті сказаного нам імпонує науковий підхід В. Лаптева, котрий визначає дослідницьку компетентність як одну з ключових характеристик професіоналізму, як невід’ємний компонент загальної та професійної культури майбутнього фахівця, що володіє науковим апаратом теоретичної та практичної професійно-дослідницької діяльності [5].

Дослідники В. Болотов, І. Зимня, С. Осипова, О. Ушаков, А. Хуторський та ін. доводять, що дослідницька компетентність формується на основі вродженої якості будь-якої людини, а також містить у собі цілий комплекс елементів, що входять до складу різних ключових освітніх компетентностей.

Дослідницька компетентність, на переконання М. Головань і В. Яценко, є цілісною, інтегративною якістю особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід діяльності дослідника, ціннісні ставлення та особистісні якості і виявляється в готовності і здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, застосування творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, прийнятті рішень, аналізі та оцінці результатів дослідницької діяльності [6, с. 58].

Структура дослідницької компетентності визначає її провідні характеристики: знання, уміння та навички. Класифікація дослідницьких знань, умінь та навичок має підкреслювати з одного боку предмет відповідного етапу дослідницької діяльності, а з іншого – типові дослідницькі дії фахівця на визначеному етапі [7, с. 143].

Сучасний фахівець має вміти застосувати свої знання, уміння і навички, бути підготовленим змінюватися та адаптуватися до нових вимог суспільства, швидко отримувати та аналізувати інформацію, своєчасно та правильно приймати рішення, упевнено й адекватно діяти у складних та нестандартних ситуаціях, аналізувати та робити прогнози власної професійної діяльності.

На основі аналізу результатів психолого-педагогічних досліджень, власного наукового пошуку ми здійснили класифікацію дослідницьких знань, умінь і навичок у такий спосіб: інформаційно-аналітичні, прогностичні, проєктивні та оцінково-результативні. Зупинимось більш детально на їх характеристичі.

У кожного фахівця (а в нашому випадку – фахівця цивільного захисту) має бути обов’язковий мінімум інформації про стан і хід організації заходів з питань цивільного захисту, планів реагування на надзвичайні ситуації, планів локалізації і ліквідації наслідків аварій на об’єктах підвищеної небезпеки та планів цивільного захисту на особливий період, затверджених в установленому законодавством порядку. Фахівець цивільного захисту має швидко орієнтуватися у складній ситуації, яка залежить від рівня кваліфікації та необхідної інформації. Тому інформаційно-аналітичні знання є важливим компонентом структури дослідницької компетентності курсанта.

Інформаційно-аналітичні: знання джерел та видів інформаційного пошуку; знання пошукових систем, методів пошуку та методів обробки інформації; знання принципів відбору інформації; знання технології збереження інформації; знання методів аналізу інформації; знання засобів забезпечення інформаційно-аналітичної

діяльності; знання способів виявлення і формулювання цілей і завдань дослідницької діяльності.

У контексті сказаного наголосимо, що основними залишаються знання про загальнонаукові методи емпіричного (спостереження, опис, вимірювання, експеримент) і теоретичного (абстрагування, ідеалізація, формалізація тощо) дослідження, а також загальні для емпіричного та теоретичного досліджень (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення тощо) [8, с. 10].

Прогностична здібність фахівця забезпечує формування випереджувальної інформації про явища на основі чіткого знання сутності цих явищ. Важливим при цьому є створення наукових передумов, які передбачають науковий аналіз тенденцій зміни процесів під час виконання професійних обов'язків, передбачення розвитку подій, оцінювання ймовірних наслідків, розроблення гнучкого, мобільного й оптимального рішення професійних завдань.

Прогностичні знання: володіння знаннями про особливості структурування, якісно-змістовного перетворення, дослідження і прогнозування; методом пізнання, закономірностями правильного та чіткого мислення; сформована система знань, в якій буде здійснюватися дослідницька діяльність.

Основними характеристиками проєктивних знань є сформованість уявлень про особливості, принципи, умови, норми, логічну структуру наукових досліджень (суб'єкт, об'єкт, предмет, результат, форми, засоби, методи) і часову структуру процесу дослідження.

Аналіз наукових розвідок доводить, що для сучасного фахівця важливою є здатність усвідомлення інформації, впорядкування знань, а також осмислення способів, методів і засобів оперування інформацією. Оскільки інформація, що постійно оновлюється, висвітлює ідеальний план здійснення цілей діяльності (а в тому числі – дослідницької), то усвідомлення її призводить до попередження невизначеності, обмежень у ситуативності вибору дій і вчинків та реалізації активного управління своєю професійною діяльністю. Власне тому, у цілісній структурі дослідницької компетентності курсантів слід виділяти й оцінково-рефлексивні знання, які забезпечують формування готовності до послідовного та інтенсивного осмислення ситуації на основі наявного досвіду.

Становлення особистості як професіонала на засадах компетентнісного підходу відбувається не в будь-якому діянні, а в діяльності, котра передбачає розвиток знань і способів активності в ході навчання в умовах закладу вищої освіти; розвиток психологічних механізмів застосування засвоєних способів дій, насамперед таких узагальнених прийомів розумової діяльності, як абстрагування, порівнювання, узагальнювання, аналіз і синтез тощо, які проявляються в різних видах навчальної діяльності; розвиток загальних якостей особистості (особистісної спрямованості, психологічної структури діяльності, свідомості й мислення).

Дослідницькі вміння, на переконання М. Головань, «ототожнюються з системою інтелектуальних та практичних умінь особистості, необхідних для самостійного виконання дослідження. Ядро дослідницьких дій складають інтелектуальні вміння, практичні ж являють собою механізм оволодіння певними способами пошукової діяльності, що дає практичні результати – нові знання, факти, закономірності» [6, с. 58].

Під дослідницькими вміннями майбутніх фахівців цивільного захисту ми розуміємо інтеграцію інтелектуальних та практичних умінь особистості, спрямовану на підвищення якості професійної діяльності шляхом досягнення мети наукового дослідження.

Основними дослідницькими вміннями та навичками курсантів, на наш погляд, є:

- інформаційно-аналітичні, через які проявляється узагальнене вміння наукового мислення: діагностувати педагогічні явища, аналізувати їх складові (умови,

причини, мотиви, засоби, форми та інше); знаходити способи оптимального рішення педагогічних проблем тощо; передбачають володіння методологією та методами наукового дослідження володіння методологією та методами наукового дослідження;

- прогностичні, які проявляються в умінні формулювати наукову проблему, мету, об'єкт, предмет, завдання дослідження, прогнозуванні гіпотези дослідження; навички пошуку інформації у різних джерелах; встановлювати логічний зв'язок і залежність між положеннями, викладеними в різних джерелах
- проєктивні уміння – полягають у конкретизації прогнозування дослідницької діяльності; знаходять свій прояв у матеріалізації результатів прогнозування : уміння дискутувати; уміння підготувати наукову публікацію, доповідь, презентацію результатів власного наукового пошуку; оформляти результати наукової діяльності згідно з вимогами до їх написання; вносити пропозиції щодо вирішення певних проблемних питань на основі чинного законодавства.
- оцінково-рефлексивні, що проявляються в уміннях аналізувати результати своєї науково-дослідницької діяльності; уміння здійснювати самоаналіз, самоконтроль, самооцінку власної наукової роботи тощо.

Нагадаємо, що специфіка рефлексії полягає у спрямованості не на зовнішній світ, а на сам спосіб його пізнання. Тому активізація й активне функціонування рефлексивної (оцінково-рефлексивної) здатності людини починається тоді, коли вона чітко розрізняє думку про предмет і предмет думки [9, с. 197].

Висновки. Отже, структура дослідницької компетентності майбутнього фахівця цивільного захисту визначає її провідні характеристики: знання, уміння та навички, а саме: інформаційно-аналітичні, прогностичні, проєктивні, оцінково-рефлексивні.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці критеріїв, рівнів і показників сформованості дослідницької компетентності майбутніх фахівців цивільного захисту.

Список використаної літератури

1. Концепція та методологія реалізації науково-дослідницької діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу університетів : монографія / авт.: О. І. Бульвінська, Н. О. Дівінська, Н. О. Дяченко, О. В. Жабенко, І. О. Линьова, Ю. А. Скиба, Г. П. Чорнойван, О. Г. Ярошенко; за ред. О. Г. Ярошенко. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2016. 178 с.
2. Байлов А. В., Литвинов О. М., Чумак В. В. Науково-дослідницька діяльність студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів та докторантів : довідник молодого вченого / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Головка. Харків : ХНУВС, 2016. 364 с.
3. Елагина В. С., Пичугова Н. П., Веденьева Н. В. Организация исследовательской деятельности студентов как фактор формирования профессионально-педагогической компетентности : монография. Челябинск : НП «Инновационный центр «РОСТ», 2013. 128 с.
4. Бондаренко Л. І. Формування дослідницької компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів в умовах магістратури: автореф. ... к. пед. наук за спеціальністю 13.00.04 / ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2015. 23 с.
5. Лаптев В. В. Научный подход к построению программ исследования качества образования *Модернизация общего образования на рубеже веков: сборник научных трудов*. Санкт Петербург: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2001. С. 3–10.
6. Головань М. С., Яценко В. В. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність» *Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць*. Випуск VII. Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2012. С. 55–62.
7. Бачієва Л. Класифікація дослідницьких умінь майбутніх інженерів-педагогів. *Молодь і ринок*. 2011. №3 (74). С. 141–144.
8. Зверева Н. М., Касьян А. А. Методологическое знание в содержании образования. *Педагогика*. 1993. № 1. С. 9–12.
9. Мамардашвили М. К. Стрела познания: набросок естественно- исторической гносеологии / под. ред. Ю. П. Сенокосова. Москва: Языки русской культуры, 1996. 304 с.

References

1. Yaroshenko, O. G. (2016). Concept and methodology of realization of research activity of subjects of educational process of universities. Kyiv (in Ukr.).
2. Bailov, A. V. (2016). Research activity of students, cadets, students, postgraduates, adjuncts and doctoral students: guide to a young scientist. Kharkiv (in Ukr.).
3. Elagina, V. C. (2013). Organization of research activities of students as a factor in the formation of vocational and pedagogical competence. Chelyabinsk (in Rus.).
4. Bondarenko, L. I. (2015). Formation of research competence of future teachers of higher educational establishments in the conditions of the master's degree. (PhD dissertation) Theses. Starobilsk: Lugansk National Taras Shevchenko University (in Ukr.).
5. Laptev, V. V. (2001). Scientific approach to building quality study programs: collection of scientific works. St. Petersburg (in Rus.).
6. Golovan, M. S., Yatsenko, V. V. (2012). The essence and content of the concept of «research competence». Theory and methodology of fundamental disciplines in high school: a collection of scientific works. Krivoy Rog, vol. VII, pp. 55–62 (in Ukr.).
7. Bachiyeva, L. (2011). Classification of research skills of future engineer educators. Monthly scientific-pedagogical journal *Youth & market*. vol 3 (74), pp. 141 – 144 (in Ukr.).
8. Zvereva, M., Kasyan, A. (1993). Methodological knowledge in the content of education. Journal Pedagogy. Vol. 1. pp. 9–12 (in Rus.).
9. Mamardashvili, M. K. (1996). Arrow of knowledge: sketch of natural-historical epistemology. Moscow (in Rus.).

Nozhko Ihor,

Researcher of Research Laboratory of Innovation in the Field of Civil Security, Cherkassy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Defense of Ukraine,

RESEARCH COMPETENCE AS A CATEGORY OF SCIENCE

Introduction. *The author made an attempt to analyze the essence of the concept «research competence», «research competence of an expert in civil advocacy»; the scientific position of the importance of the research competence in the professional activity of an expert in civil advocacy was argued as well.*

The purpose of the article is to define content and structure of the phenomenon under study on the basis of the contrastive analysis of different scientific approaches to the interpretation of the concept «research competence».

Methods. *Analysis, synthesis, comparison, systematization of scientific views concerning the content and structure of the research competence.*

Results. *It is proved that the structure of the research competence determines its main characteristic features: knowledge, abilities and skills. The classification of the research knowledge, abilities and skills has to accentuate, on the one side, the subject of a certain stage of the research competence, on the other side – typical actions of a researcher on a certain stage.*

Originality. *It is grounded that modern specialists have to be able to implement their knowledge, abilities and skills, be ready to change and adjust themselves to new society demands, quickly get and analyze information, rationally and in time make decisions, confidently and adequately act in complicated and unusual situations, analyze and predict their own professional activity.*

We accomplished the classification of research knowledge, abilities and skills on the basis of the results of psychology-pedagogical investigations and our own scientific search as following: informational-analytical, predictive, projective, evaluative-reflexive.

Conclusion. *The research competence of a student has to be built up stage-by-stage on the basis of certain knowledge, abilities, skills, present values and life position as regards to the definite field of the future professional activity.*

Key words: *competence; competence approach; the research competence; specialist of civil protection.*

*Одержано редакцією 12.01.2018 р.
Прийнято до публікації 19.01.2018 р.*